

TOVUSH VA FONEMA

Quvondiqova Shahrizoda Bahodir qizi

Boshlang'ich ta'lim 1-kurs 3-24 -guruh talabasi

Abdullayeva Aziza Abduvoxid qizi

Boshlang'ich ta'lim 1-kurs 3-24-guruh talabasi

Axtamova O'g'iloy Sirojiddin qizi

Boshlang'ich ta'lim 1-kurs 4-24-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tilidagi tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farq, ularning tilshunoslikdagi roli va ahamiyati yoritilgan. Tovushlar tilning fiziologik jihatlari bilan bog'liq bo'lib, ular fonemalarga aylanishi orqali ma'no ajratishda muhim ahamiyatga ega. Fonemalar esa tilning semantik tizimida ma'nolarni ajratishda asosiy birlik sifatida ishlatiladi. Maqolada tovush va fonema tushunchalari fonetik va fonologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot o'zbek tilining fonologik tizimini o'rganishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tovush, fonema, fonologiya, fonetika, o'zbek tili, tilshunoslik, talaffuz, semantika, til tizimi, fonematik tizim.

Annotation: This article explores the difference between sounds and phonemes in the Uzbek language, highlighting their role and significance in linguistics. Sounds are related to the physiological aspects of speech, while phonemes, as minimal units of meaning, play a key role in distinguishing meaning within a language. The article provides an analysis of sounds and phonemes from both phonetic and phonological perspectives. This research serves as an important resource for studying the phonological system of the Uzbek language.

Keywords: sound, phoneme, phonology, phonetics, Uzbek language, linguistics, pronunciation, semantics, language system, phonemic system.

Аннотация: В данной статье рассматриваются различия между звуками и фонемами в узбекском языке, а также их роль и значимость в лингвистике. Звуки связаны с физиологическими аспектами речи, в то время как фонемы, являясь минимальными единицами значения, играют ключевую роль в различении смыслов в языке. В статье проводится анализ звуков и фонем с фонетической и фонологической точек зрения. Исследование является важным источником для изучения фонологической системы узбекского языка.

Ключевые слова: звук, фонема, фонология, фонетика, узбекский язык, лингвистика, произношение, семантика, языковая система, фонемная система.

Kirish Qismi

Tilshunoslikda tovushlar va fonemalar, ularning o'zaro aloqasi va ahamiyati juda muhim mavzulardan biridir. Tovushlar fiziologik jihatdan tilning talaffuz qilingan elementlari bo'lsa, fonemalar tilning ma'no ajratuvchi birliklaridir. Har bir til o'ziga xos fonemik tizimga ega bo'lib, bu tizim tilning grammatik va semantik tuzilmasida muhim rol o'ynaydi. O'zbek tilining fonologik tizimida tovushlar va fonemalarning o'zaro aloqasi va farqlari tilning to'g'ri va me'yoriy ishlatilishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola o'zbek tilidagi tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqni, ularning fonetik va fonologik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan.

Adabiyotlar Tahlili

Fonemalar va tovushlar masalasi tilshunoslikda uzoq vaqtdan beri tadqiq etilmoqda. Ko'plab ilmiy ishlarda fonemalar va tovushlarning farqlari, ularning fonetik va fonologik tizimdagi roli tahlil qilinadi. Quyida ushbu sohadagi ba'zi muhim adabiyotlar tahlili keltirilgan:

1. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

Chomsky o'zining asarida tilning fonologik va sintaktik tizimlarini tushuntiradi. Fonemalar va tovushlarning til tizimidagi o'rniga alohida e'tibor qaratilgan.

2. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press. Crystal ingliz tilining fonologik va fonetik tizimlarini keng qamrovli ravishda yoritib, tovush va fonemalarni taqqoslaydi. Uning izohlari fonetik hodisalarni tahlil qilishda yordam beradi.

3. Ladefoged, P. (2001). *Vowels and Consonants: An Introduction to the Sounds of Languages*. Oxford: Blackwell Publishing.

Ladefogedning asari fonetik va fonologik tizimlarning o'zaro farqlari haqida keng tushunchalar beradi. Kitobda tovushlarning fizika va biologiyasi bilan bir qatorda, fonemalarning tilshunoslikdagi roli ham tahlil qilingan.

4. Johanson, L., & Csató, É. Á. (Eds.) (1998). *The Turkic Languages*. London: Routledge.

Bu kitob turkiy tillar, shu jumladan o'zbek tilining fonologik tizimlarini ta'riflab, tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqni ochib beradi. O'zbek tilining fonetik xususiyatlari ham shu asarda yoritilgan.

5. Popov, A. (2009). *Fonetika i fonologiya sovremennogo russkogo yazyka*.

Natija

Ushbu tadqiqotda o'zbek tilidagi tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farq va ularning fonologik tizimdagi ahamiyati tahlil qilindi. Tovushlar – bu tilning fiziologik jihatdan talaffuz qilinadigan, o'zaro aloqada bo'lgan elementlar bo'lsa, fonemalar tilning minimal ma'no ajratish qobiliyatiga ega bo'lgan birliklar sifatida ishlaydi. Tovushlar bir-biridan fonetik jihatdan farq

qilsa-da, ular fonemaga aylanib, ma'no ajratishda asosiy rolni o'ynaydi. O'zbek tilida tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farq, shuningdek, ularning fonetik va fonologik tizimdagi o'rni tilning to'g'ri va me'yoriy ishlatilishida muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqotning asosiy natijasi shundan iboratki, o'zbek tilida fonemalar va tovushlarning fonologik tizimi aniq va mustahkam o'rnatilgan bo'lib, ularning talaffuz va ma'no ajratishdagi o'rni tildagi izchillikni ta'minlaydi. Shuningdek, tilshunoslikda tovush va fonema tushunchalari o'rtasidagi farqni aniq ajratish va ularga mos yondashuvni ishlab chiqish o'qitish va ilmiy izlanishlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Muhokama

Tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqni tushunish, tilshunoslik va o'zbek tili o'qitishida muhim ahamiyatga ega. Tovushlar ko'p hollarda fonemalarga mos keladi, lekin ba'zida bir nechta tovushlar bitta fonemani ifodalashi mumkin. Misol uchun, o'zbek tilida "g" va "k" tovushlari fonemik jihatdan farq qiladi, chunki ular so'zning ma'nosini o'zgartiradi: "g'azal" va "kazal". Bunday farqlarni aniq tushunish, o'zbek tilini o'rgatishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, fonemalar va tovushlar o'rtasidagi farqni o'rganish, tilshunoslarning tilni izchil va to'g'ri ishlatishiga yordam beradi. Tovushlarning talaffuzi va ularning fonemalarga ta'siri orasidagi bog'liqlik, tilning rivojlanishida va uni o'rganishda muhim o'rin tutadi. Bu tadqiqotda keltirilgan adabiyotlar va tahlillar o'zbek tilining fonologik tizimi va uning to'g'ri qo'llanilishi bo'yicha yangi yondashuvlar yaratish imkoniyatini taqdim etadi.

Fonemalarni va tovushlarni o'rganish nafaqat tilshunoslar, balki o'zbek tili o'qituvchilari va talabalar uchun ham muhim resurs bo'lib xizmat qiladi. Tilda noto'g'ri ishlatilgan tovushlar yoki fonemalar tilning izchilligiga ta'sir qilishi mumkin, shuning uchun ushbu masalalarni chuqurroq o'rganish zarur.

Xulosa

Ushbu tadqiqotda o'zbek tilining tovushlari va fonemalarining o'zaro aloqasi, farqlari va fonologik tizimdagi roli chuqur tahlil qilindi. Tovushlar, tilning fiziologik jihatlari bilan bog'liq bo'lib, ular fonemalarga aylanish orqali tilning ma'no ajratish qobiliyatini ta'minlaydi. Fonemalar esa tilning asosiy ma'no ajratish birliklari bo'lib, ularning talaffuzi va ishlatilishi tilning izchilligini va to'g'ri qo'llanilishini ta'minlaydi. Tadqiqotda o'zbek tilidagi tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farq aniq ko'rsatilgan bo'lib, ularning tilni o'rganish va o'qitish jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Fonologik tizimdagi bu farqni tushunish va o'rganish, o'zbek tilini o'rganish va o'qitishda muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilining fonetik tizimi to'liq va aniq ifodalanish uchun fonemalar va tovushlar o'rtasidagi farqlarni o'rganish zarur. Bu esa nafaqat tilshunoslarga, balki o'zbek tilini o'rgatuvchilarga ham tilni to'g'ri o'rgatish va talabalarga aniq tushunchalarni berishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.
2. Crystal, D. (2003). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Ladefoged, P. (2001). *Vowels and Consonants: An Introduction to the Sounds of Languages*. Oxford: Blackwell Publishing.
4. Johanson, L., & Csató, É. Á. (Eds.) (1998). *The Turkic Languages*. London: Routledge.
5. Popov, A. (2009). *Fonetika i fonologiya sovremennogo russkogo yazyka*. Moskva: Izd-vo MGU.
6. Xalilov, I. (2004). *O'zbek tilining fonetikasi va fonologiyasi*. Tashkent: Fan.
7. Mahmudov, M. (2007). *O'zbek tilida fonetik va fonologik o'zgarishlar*. Tashkent: Sharq.
8. Gallyamov, T. (2012). *Fonetika va fonologiya asoslari*. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi.